

Budimir Lončar
„Povest političara“
izgovoreno u Zagrebu novinaru Dragoslavu Simiću u mikrofon
25. 4. 2014.

Četvrta emisija iz serije „Budimir Lončar, životopis političara“

Koča, jedan od najkompetentniji sagovornika Titu

Koča Popović je jedinstvena ličnost u našoj političkoj stvarnosti i u našoj novijoj povijesti. Drugim riječima u narodnooslobodilačkoj borbi. U jugoslovenskoj diplomatiji i u jugoslovenskoj politici. Po čemu je on jedinstven? On je jedinstven po tome što je pre svega obavaljao izuzetno značajne i, moglo bi se reći, zadatke koji su bili presudni za ishod u raznim fazama te borbe, te revolucije koju je vodio Tito. On se već kao španski borac profilirao sa svoje dve osobine. Prva osobina mu je bila da je imao široku kulturu. On je završio Sorbonu. Završio je srednju školu u Švicarskoj. Dolazi iz jedne veoma bogate porodice koja mu je dala mogućnost da upozna svijet, da se u svijetu odškoluje. Ali upravo kroz to školovanje u svijetu je postao lijevo orijentiran čovjek, odnosno revolucioner. I njegovo opredeljenje nije došlo putem karijere, kao što se to događa često, da jedan razvoj čovjeka, pa čak i revolucionera, uvjetuje okolnostima ali i njegovom, naravno, ambicijom da u tom zbivanju ima što značajniju i što veću ulogu.

Koča Popović je čovjek koji je otišao u Španski rat sa diplomom Sorbone, sa pjesničkim ne samo pretenzijama već i reputacijom. Sa jednom orijentacijom u književnosti koja se naziva nadrealizam i naravno sve je to bilo u to vrijeme na orijentaciji jednoj lijevoj. A ona se sastojala od dvije stvari. Prvo: o predosećanju fašizma i suošćanje te prve faze bitke

sa fašizmom u Španiji, gdje je trebalo imati hrabrosti i spremnosti na žrtvu. I drugi dio koji je naravno se razvio i dobio svoje sadržaje preko narodnooslobodilačke borbe, koja je počela s time naravno da suprotstavi fašizmu, ali istovremeno je imala jedan kritički odnos prema svemu što su jugoslovenski narodi imali skupa a to su pre svega dva pitanja. Jedno je bilo pitanje nacionalnih odnosa, neravnopravnosti srpskog hegemonizma već u doba prve Jugoslavije, i drugo, socijalna sfera, odnosno radnička klasa, niži slojevi. Stanje u ekonomiji i društvu bilo je takvo da je tu postojala jedna očita nepravda i potreba da se te dve stvari povežu, kako borba za oslobođenje tako i borba za oslobođenje od nacionalnog hegemonizma i socijalne neravnopravnosti.

Koča Popović je sve to apsolvirao i došao je u Beograd sa svim tim iskustvima Španskog rata, logora u Španiji, ali i svojim intelektualnim kapacitetom. I on ga je u jednom času uklopio u narodnooslobodilačku borbu. I nije slučajno da je on zahvaljujući iskustvu u španskom ratu, postao prvi komandant Prve proleterske brigade. Znači elitne brigade. Da je postao prvi komandant proleterskog korpusa, posle komandant armije itd. I da je na kraju rat završio kao jedan od vodećih generala i komandanata, da bi postao na kraju baš 1948. godine i načelnik generalštaba. On je već tada za vreme narodnooslobodilačke borbe imao neke osobine koje su ga orijentirale prema svijetu. Prvo njegovo obrazovanje, poimanje cijele situacije. A drugo je izvanredno znanje jezika. On je govorio izvanredno njemački, španski. Dobro je govorio italijanski. Znao je i ruski, ne tako perfektno ali dobro. I na kraju engleski. Francuski pre svega jer je nosio diplomu Sorbone na francuskom jeziku. I već ga je to opredjeljivalo da se, u okviru

narodnooslobodilačke borbe, bavi njenim međunarodnim položajem i aspektom. To je zahtjevala doduše i sama vojna strategija. Jer je vojna strategija narodnooslobodilačke borbe stalno imala potrebu ne samo na bude integralni deo antihitlerovske koalicije, da ima razumjevanje od Sovjetskog saveza, nego i da ima direktnu komunikaciju i sa zapadnim saveznicima. Tako da je Tito u okviru narodnooslobodilačke borbe već zasnovao neku vrstu samostalnosti. Dobio je jednu specifičnu poziciju u okviru saradnje sa Sovjetskim savezom. I to je ta klica pomoću koje je došlo do rascvata kada je došlo do sukoba između Tita i Staljina. Jedan profesor ovde da bi umanjio Titovo Ne kaže: *Nije rekao Tito Staljinu, nego je rekao Staljin Titu.* Ja vas podsećam: A zašto mu je rekao ne? Rekao mu je ne, zato što je Tito već tada htio da vodi vlastitu politiku u koordinaciji u koleraciji sa sovjetskom, sa ostalima. Ali je želeo da svoj međunarodni položaj zasnuje na toj samostalnosti komuniciranja koja se zasnivala za vreme narodnooslobodilačke borbe. E u tome je već Koča Popović imao svoju ulogu. Na primjer: on je sa Velebitom i Đilasom pregovarao sa Njemcima oko razmene zarobljenika, odnosno zatvorenika njemačkih i ustaških i, sa druge strane, od Njemaca zarobljenih partizana. To je već bio jedan veliki diplomatski događaj. U čemu je njegov značaj? Svi to često stavljaju pod sumnju. Ali tom je bio veličanstveni, već tada, jedan diplomatski ishod. Jedna diplomatska vještina. Na taj način je Tito, ne samo zaštitio svoje najbliže saradnike i doveo ih na određeni teritorij za zamjenu za ove, nego je de facto Njemce prisilio da priznaju jugoslovensku vojsku, odnosno narodnooslobodilačku borbu, kao legitimni faktor i da ona kroz pregovore dobije status zaraćene strane i sve ono što pričaju Ženevske konvencije. To je bio veliki potez. Nije slučajno da je Koča u tome učestvovao. Ali je

još jedan detalj, zanimljiv. Kad su počeli razgovori onda je bio to datum kad se rodio Koča Popović. Slučajno. Ali su Njemci, čim su otvorili sastanak, čestitali rođendan. To se odigravalo u Zagrebu. Ja u to vreme sam jedan mali dječak, učesnik jednog velikog pokretakoji raste iz dana u dan. Koji se pretvara u jednu veliku vojsku, a koji je tada bio tu negde u sredini svog razvoja. Vi znate narodnooslobodilačka borba je počela sa deset tisuća pobunjenih organizovanih komunista, uglavnom. Ili simpatizera njihovih. Da bi na kraju 1945. godine imala 840.000 vojnika. Ona je rasla iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu. Naravno, u skladu sa cijelom situacijom na frontu između Sila Osovine i antihitlerovske koalicije. I Tito je u toj antihitlerovskoj koaliciji imao jednu specifičnu ulogu. On je u pozadini djelovao. On je držao sa svojom vojskom 36 njemačkih divizija. To je strašno slabilo udarnu moć njemačke vojske na istočnom frontu. Ali je on istovremeno bio veliki faktor i u proekciji drugog fronta, odnosno iskrcavanja saveznika na francuskoj i italijanskoj obali.

Koča, jedan od najkompetentniji sagovornika Titu

I kod Koče je naravno sa svim tim takvim strateškim dalekosežnim razmišljanjema uvijek je bila prisutna geopolitika. Zanimljivo je to. Sad ću vam ispričati jednu stvar koja će vas iznenaditi i koja će vam izgledati naivna ali je vrlo dobro ilustrira to stanje.

Ja sam prije rekao da sam bio jedan od onih mladića koji je obučavao informacijama vojnike, odnosno, omladince, regrutirao ih za vojsku. I da sam bio povremeno na terenu a povremeno u samim jedinicama vojnim. Mi smo dva puta sedmično imali politički čas. A nekada i više. Zavis

koliko je bilo borbi. Svakako između dviju borbi je bio politički čas. Na političkom času je uvijek bila prva tačka svjetska situacija. Mi smo onako kako smo znali i umjeli preko informatora objavlivali i slikali tu svjetsku situaciju. Naravno, vojnopolitičku situaciju. Onda specifično kakva je situacija na našim prostorima. Uvijek je to bila malo optimističkija slika nema sumnje, od te naše situacije, ali se nisu skrivale teškoće. Nisu se skrivale opasnosti. Naprotiv. I treće, u tom kontekstu se pokušalo nacrtati koliko smo daleko ili blizu ostvarenja ciljeva slobode. To je praktički bilo... Ovako gledajući ponekad mi je izgledalo naivno, ali je to tada bilo tako racionalno. Toliko je to bila jedna stalna škola osveščavanja, obrazovanja. Naime, svaki vojnik, svaki partizan, među kojima je bilo i malo obrazovanijih, kako se on širio na selo i van gradova tako je on postao sve plebejskiji. I zanimljivo je da su svi ti ljudi bili podvrgnuti jednoj stalnoj indoktrinaciji da smo dio svjetskog sukoba. Da smo na pravoj strani. Da smo dio onaj koji nosi budućnost svijetu, ali i nama. Nikad se to nije stavljalo u užu okvir. Tako da je tu bio jedan vrlo široki prilaz stvarima. I pjesme su to uvijek bile ne samo oda sovjetskom savezu kao najznačajnijoj u tom času vojnoj sili, nego su bile ode pjevane i Englezima i Amerikancima, odnosno saveznicima. To je imalo jedan izuzetno kosmopolitski pogled. Ja mislim da je u tom i takvom kontekstu Koča Popović bio nezamenljiva ličnost jer je odskakao po svemu. On je mogao biti tu stvarno, uz Lolu Ribara, uz još neke ljude oko Tita, jedan od najkompetentniji sagovornika Titu. A istovremeno je vodio najteže bitke na Sutjesci, na Neretvi. I tu je poznata njegova uloga u bici na Neretvi. Ja sad ne bih mogao ući u te vojne vještine i iskustva i zamke, uspješne ili manje uspješne poteze. Ali je imao jednu veliku ulogu. Svo to njegovo bogatstvo iz života, koji nije bio dug jer on je tada

bio čovjek još uvijek ispod pedeset godina, on je preuzeo ministarstvo vanjskih poslova. On je došao sa jednom bogatom, ne samo biografijom, nego jednim razvijenim osjećajem šta je šta je to svijet. Šta je to ta naša borba. Kako to treba pretvarati u vanjsku politiku i kako pretvarati tu vanjsku politiku u diplomatsku akciju. Tu je bio neprikosnoven. Tako da je on donio ministarstvu vanjskih poslova jedan novi impuls. A to je bilo u vrijeme kad smo upravo, kao što sam rekao ranije, formirali tu novu... Taj novi položaj i tražili tu svoju novu međunarodnu poziciju i politiku.

Na kraju bih rekao još jedanput da je Koča Popović bio intelektualna i moralna vertikala diplomacije koju je vodio trinaest ipo godina. I najdulje bio ministar. Ne slučajno. On je uvijek bio kritičan. Ja sam s njim iz dana u dan radio. Ja sam vam ranije rekao da me je kapacitirao nekada iznad mog očekivanja. Da mi je davao uloge koje ja nisam očekivao. Da su uvijek te uloge bile smišljene ne da bi se samo obavile nego je on kroz to stalno vidio i provjeravao moj napredak. I moram još jedanput reći da bez njega ja nikad ne bi bio to što sam bio u diplomaciji.

Kritika, autokritika i odlazak Koče Popovića sa funkcija

Koča Popović je bio jako autokritičan čovjek. Izuzetno autokritičan. I to je bila njegova najveća odlika i najveća mana. Npr. on je uvijek vidio istovremeno kod svake ideje, kod svake akcije, i drugu stranu medalje. Vidio je slabosti i opasnosti te akcije. I nekada ga je to malo blokiralo, pa je teže donosio odluke. On je bio jako samokritičan prema svojim tekstovima. Iako je on bio književnik prema svom prvobitnom habitusu, iako je on bio veoma obrazovan čovjek, vrlo je teško pisao jer je bio jako

izbirljiv u riječima, u formulacijama. Na primer: kad je on istupao u Generalnoj skupštini, onda bi se mi dogovorili s njim o ključnim idejama, a u skladu sa dnevnim redom zasjedanja, odnosno u vremenu kojem se to zasjedanje odigravalo. Kad bi mu mi napravili prvu verziju govora on bi gledao, gledao i rekao bi: *Mislim da će te ipak ići na drugu verziju.* Mi bi mu napravili drugu verziju. Onda bi gledao. Davao neke upitnike, uskličnike itd.: *Ajte vi nastavite da radite na ovim pravcima.* Kad bi napravili treću verziju on bi rekao: *Mislim da ne moramo ići dalje. Da se možemo zaustaviti.* Onda bi stao: *A znate li zašto smo pravili treću verziju? Jer je bolja i od prve i od druge.* Kad smo se približavali njegovom govoru, ja sam govore držao kod sebe. I pratio ga. I onda bi se on okretao gde sam ja. A znalo se kad mu je red. Ja se tada malo izgubio. Zašto? Jer on ima jedan običaj da zadnji čas svoj govor popravlja. I to na marginama na francuskom direktno, jer je na francuskom obično govorio u debati. Ja sam pisao govore na našem jeziku a oni su prevedeni na engleski i francuski. Ali se on služio francuskim, iako je govorio engleski izvanredno. U dnevnim komunikacijama mislim da je preovladavao engleski. Ali je on kada je želeo da ostavi jači utisak govorio na francuskom. Čak je nekada kad je pregovore vodio, vodio pregovore uz prevodioca na engleskom jeziku ili francuskom, ne zato što nije bio bolji čak od prevodioca na tim jezicima nego da bi imao predah. Ako su ti pregovori bili teški onda se on služio tom tehnologijom. Tako, jedna neobična ličnost. Ali kažem njegova samokritičnost je bila do te mjere velika, da se ona prostirala na cijelu narodnooslobodilačku borbu i na vanjsku politiku. Pa ako hoćete i samog Tita. Sjećam se kad smo bili u Kairu na Drugoj konferenciji nesvrstanih 1964. godine, onda smo dugo, dugo vodili bitku u političkom komitetu na

nivou vanjskih poslova oko koncepcije te Druge konferencije. I dosta je to bilo iscrpljujuće jer je Pokret nesvrstanih uvijek radio na principu traženja najmanjeg zajedničkog imenitelja. Naime, svaki je učesnik mogao da praktički ospori cijelinu. I to je otežavalo stvari. Ali to unosi jedan ekstremno demokratski duh. Rekao bih čak proceduru. I to je izmaralo. Jer u tom i takvom sastavu najpre 25 zemalja pa 48 pa 56 itd. do današnjih 127, uvijek je ostao taj i takav proces. Mada smo negde na sredini tog vremena morali promjeniti tu proceduru pa reći da ne možemo svaku stvar da zasnivamo na koncenzusu. To znači na stopostotnoj saglasnosti nego na takozvanom prevladavajućem koncenzusu (privelin koncensus). Tako da dve, tri, četiri zemlje mogu da se ograde da se ne slažu sa tim. I u takvom jednom radu koji je bio iscrpljujući te noći, kad smo se vraćali, on je imao potrebu da govori o Titu. O Titu je govorio stalno da je Tito genijalan. Genijalni državnik. Genijalni vojnik, političar. Da je sigurno jedan od rijetkih ljudi koje povjest stvara, a koji imaju te tri osobine tako sjedinjene. Prvu vojničku sposobnost, drugu političku i treću državničku. Ali previše je sklon paradama. Lako dozvoljava da mu ljudi podilaze. Doduše to u ratu nije moglo. To u ratu se nije događalo. Jer rat nije davao prostor za takvu jednu ophodnju. Međutim, od kad je dobio sve ove oznake: maršala, predsednika, velike svijetske ličnosti, postao je sklon i slab dodvoravanju. *I to me smeta, kaže, i ne znam da li ću to moći izdržati. Drugo, kaže, on jeste čovjek koji voli saslušati i koji treba da donese sa pravom zadnju odluku. Ali je u tome postao, usled ove prve osobine podilaženja, nesposoban uvijek da prosjeni kad treba da presječe.* Tako da sam bio iznenađen da on sa mnom kao mladim čovjekom na takav način razgovara. Onda mi je rekao: *Znaš ja moram otići. Ja sam već trinaest*

ipo godina ministar. Već je vrijeme da dođe neko drugi. Šta ti misliš ko bi trebao mene zamjeniti? Ja kažem: *Druže Kočo, meni je teško ući u tu ulogu direktno prema Vama i govoriti ko Vas treba zamjeniti.*

- Pa nemoj se bojat. Neću tebe predložiti. Malo cinično.

Ja kažem: *Pa dobro. Ja imam svoje mišljenje ali ću Vam reći šta je ovako prevladavajuće javno mnjenje ministarstva vanjskih poslova odnosno diplomaciji.*

Kaže: *A šta je?*

- Pa svi očekuju da će biti Vladimir Popović jer on to žarko želi. Da će vas on zamjeniti.

On me pogleda: *Da? Pa šta još?*

- Pa neki spominju Veljka Mićunovića kao čovjeka koji bi takođe mogao.

On je bio dva puta ambasador u Sovjetskom savezu i jednom u Vašingtonu. I bio je imenovan za ambasadora u Francuskoj, ali je onda dobio moždani udar i završio svoju karijeru. Ali vratićemo se Mićunoviću. Još imamo o njemu da pričamo. Bio je jedan od vodećih ljudi ministarstva. Naročito je bio poznat u analizi i u prognozama. I u strateškim razmišljanjima.

- A šta još?, pita Koča.

- A spominje se i Nikezić. A Nikezić je već tada bio zamenik.

- A šta ti misliš? Ko bi po tvom bio?

- Ja cjenim svu trojicu ali Nikezić je meni i generacijski najbliži. Ja bih bio za njega.

Koča kaže: *Ja mislim da će biti on. Ja ću nastojat, ali to ovisi o rukovotstvu, o Stamboliću. To ovisi o Srbiji. Jer Tito će sigurno prihvatiti njega. I svakog od te trojice ali zavisi kog će protežirati Petar Stambolić. I dogodilo se to da je zaista prošao Nikezić, da ga je on naslijedio.*

I govoreći o Koči Popoviću naravno radi se o jednoj raskošnoj ličnosti. Ali, kod njega je ta slabost prevelike samokritičnosti... Često ga je dovela do nedovoljne odlučnosti. Malo je to čudno. Vojnik, veliki vojskovođa. Čovjek koji je tako brojne obavio bitke da ima jednu slabost oko toga. I onda sam shvatio da je ta samokritičnost stalno u funkciji realizma. U funkciji traženja slabih točaka jedne inspirativne ideje. Jedne inspirativne koncepcije, koja samim time što je inspirativna, ujedno i atraktivna. I onda se uvijek bojao da tu ne dođe do jednog zanosa. Mada je on bio čovjek.... I tu je malo u odnosu na Tita... Tito je bio navijač svoje sopstvene politike. Koča nije bio navijač svoje politike, svojih misli. I ako su ga smatrali u kolegijumu da je previše ciničan, da je suviše dominantan. Po mom mišljenju je najviše pobuđivao slobodno razmišljanje u kolegijumu. Ja sam malo subjektivan u svemu tome jer je on prema meni imao izuzetan odnos. I nekako me toliko stavljao u funkciju svoje uloge da sam mnogo toga naučio, profitirao i na neki način izrastao. Eto tako, o Koči bi mogao govoriti danima. Ovo su samo neki detalji. A ima puno puno detalja koji su vrlo zanimljivi. Bio je vrlo duhovit. On je recimo, uvijek na marginama depeša pravio primedbe. Na primer, došla je jedna depeša iz Brazila kada je tamo bio vojni preokret. Onda je napisao: *Ovom našem ambasadoru je jednio jasno da mu ništa nije jasno.* Onda je znao vrlo duhovito postaviti pitanje ambasadorima vani. Malo su se svi bojali te njegove dosetljivosti. I cinizma povremenog. Ali taj cinizam je imao pokriće.

Kada već govorite o Koči Popoviću, šta se na kraju sa njim u političkom smislu desilo?

Ja sam bio sa njime u kontaktu takoreći do njegove smrti, odnosno do mog napuštanja Beograda. On je bio jako potišten iz više razloga. Najprije je doživio jedno razočarenje u Krdelja, to mi je rekao. On je smatrao da je Kardelj jedna od glavnih poluga našeg traženja alternative realsocijalizmu i da Kardelj treba da bude onaj koji će predvoditi tu struju dalje izgradnje demokratskog socijalizma. I kad se Kardelj opredjelio za smjenu liberala u Srbiji, onda se Koča strašno razočarao. I rekao je da je to njegovo najveće razočarenje u jednu ličnost. Jer Kardelj je zapravo presudio odlazak liberalima. On je presudio, Dolanc je to izvršio. Ali je on de facto ocjenio. Zanimljivo je da je Kardelj presudio i "Hrvatsko proljeće". Zanimljivo je da je on to presudio i kod cesta slovenskih i Kavčiča. S njim su počele smjene te generacije. Znači, Kardelj je bio zapravo, kako bih rekao, najkonceptualniji u izgradnji jednog novog sistema. Jednog novog drukčijeg društvenog uređenja nego što je sovjetski. Istovremeno je bio najčvršći i najpodozriviji prema svemu što je lično na socijaldemokratiju.

Kraj četvrtog dela.